Акматалиев Ж.Т.

К. Тыныстанов ат. ЫМУ

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНА БИЛИМ БЕРҮҮДӨ МЕКЕНТААНУУ ПРЕДМЕТИНИН НЕГИЗГИ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Мекентаануу предмети окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө жараша алгачкы илимий түшүнүктөрүү берүү менен алардын дүйнөгө болгон көзкарашын калыптандыруу үчүн түзүлгөн көп тармактуу маалымат-тарды камтыйт. Бул предметтин мазмунунда 1-класстан 4-класска чейин табигый жана гуманитардык илимдердин алгачкы фундаменталдык түшүнүктөрү басымдуу берилет.

Мекентаануу предметинин түзүлүү принциптерин, мазмундук ёзгёчёлщктёрщн байкоо аркылуу окумуштуу З.Ж.Мамбетованын пикирине кошулуу менен тёмёндё-гщдёй тёрт багыттагы предметтин максатын бёлщп кароого болот:

1. Башталгыч класстын окучуу-ларына жёнёкёйлёштщрщлгён ал-гачкы илимий тщшщнщктёрдщн системасын берщщ жана жараты-лыштагы ар кандай табигый кубулуштардын болуу себептерин тщшщндщрщщ ошондой эле, таби-гый илимдердин маалыматтарын камтыган жогорку класстагы геог-рафия, астрономия, биология, эко-логия сыяктуу предметтерди ёздёш-тщрщщгё ёбёлгё тщзщщ.
2. Башталгыч класстын окуучу-ларына Атажурт, Атамекен так-тап айтканда айылдан, баштап Кыргыз Республикасынын мас-штабына чейинки географиялык, тарыхый, адабий маалыматтарды тщшщндщрщщ аркылуу, Атамекен-дин коездугун даназалоо менен окуучулардын патриоттук сезимин ойготуу.
3. Башталгыч класстын окуу-чуларынын окуу ишмердщщлщгщн, ой жщгщртщщсщн таанып билщщсщн, чыгармачылыгын окуу жана сщйлёё жёндёмдщщлщгщн арттыруу жана ёстщрщщ предметтин дагы бир негизги максаты.
4. Башталгыч класстын окуучу-ларын ыймандуулукка, боорукер-ликке тарбиялоо щчщн, элдик каада-салттарын, жщрщм-турум маданияттын, улуттук тщшщнщк-тёрдщ щйрётщщ жана калыптандыруу.

Мекентаануунун мазмундук кура-мын эске алып бул предметтин жетектёёчщ компоненти илимий билимдерди жалпыланган, окуу-чулардын жаш ёзгёчёлщктёрщнё жараша жёнёкёйлёштщрщлгён систе-масы деп тщшщнщщ талапка ылайык.

Окутуу процессинин жщрщ-шщндё негизги проблемалардын бири илимийлщщлщк жана жетки-ликтщщлщк принцибин сактоо.

Илим ар дайым окуу предме-тинин мазмунун калыптандыруу булактарынын бири болуп кирет. Бирок илимий билим, илимий маалымат окуу предметинин макса-тына жана окуучулардын жаш ёзгёчёлщгщнё жараша ар тщрдщщ ёлчёмдё берилет.

Билим берщщ кёлёмщнё карай башталгыч, орто жана жогорку билим болуп, мазмунуна карай; жалпы, политехникалык жана кесипчилик билим болуп бёлщнщп келген. Бщгщнкщ кщндё жалпы билим берщщ щзгщлтщксщз билим окуу жана баланы кесип алууга даярдоо катары каралат.

Билим берщщнщн мазмунун негизги щч окуу предметтер тобу тщзёт: табигый-илимий, гуманитар-дык эмгекке даярдоо жана денетарбия берщщ предметтери. Табигый илимий топко (биология, география, физика, химия ж.б.) жаратылыш же табият жёнщндё маалымат берщщчщ илимдер кирет.

Гуманитардык топко (тарых, адабият, коомтаануу, тилдер ж.б.) адамдар жана алардын турмушун, тарыхый ёнщгщшщн айкындоочу илимдер кирет жана дагы кёркём ёнёр (музыка, сщрёт, ыр, бий) предметтери да кошулат [1, 736].

Жогоруда аталган билим берщщнщн мазмунун табигый илимий тобуна жана гуманитардык тобуна тиешелщщ алгачкы илимий тщшщнщктёр Мекентаануу предме-тинде кеъири колдонулат.

Мекентаануу да айлана-чёйрё менен коом, жаратылыш, табият менен адамзат бир бщтщн система катары каралат. Бул багытта билим берщщнщ ишке ашыруу щчщн предметтин мазмуну негизги щч багытка бёлщнгён. Алар - табият, адам, коом.

Аталган багыттар тёмёндёкщдёй компоненттерден турат: [2, 44].

I. Табият таануу, жаратылыш:

- Аалам;
- Кщн - жашоонун булагы, жыл мезгилдери;
- Жер - ааламдын бир бёлщгщ, Кыргыз жергеси керемет;
- Биз жашаган жер, Атажурт, Атамекен;
- Кыргыз жеринин жараты-лышы, элибиздин чарбалык иш-тери, жаратылыш менен байла-нышы, кылымдар бою топтогон билимдери жана илимий тщшщнщк-тёрщ;.

- Экология (кыргыз элинин оозеки чыгармалыгындагы эко-логиялык мурастар).

II. Àäàì:

- Адам - жаратылыш перзенти;
- Адам – акылман;
- Адам – ёнёрлщщ;
- Адамдын мамилеси;
- Адеп алиппеси, ата салты.

III. Коом:

- Үйбщлё, щйдёгщ мамиле, ынтымак;
- Биздин айылдын эли;
- Биздин Республикада жашаган элдер;
- Дщйнё элдери;
- Жалпы адамзаттык баалуулук-тар (маданият руханий байлыктар);
- Кыргыз мамлекети - Гимн, Герб, Туу, Мекенди коргоо;
- Кыргыз элинин рухий байлыгы, жашоо шарты, салт-санаасы, адеби жана ыймандуулугу жёнщндё.

Предметтин мазмунундагы багыт-тардын маалыматтары окуучулар-дын жаш ёзгёчёлщктёрщнё жараша ылайыкташтырылып тщшщндщрщ-лщшщ керек. Ошол себептщщ, башталгыч класстын ар биринин программасынын жалпы негизги темалары аныкталган [3, 31]:

1-класс, Мен жана айлана чёйрё;

2-класс, Биз жашаган жердин жаратылышы жана элдин турмушу;

3-класс, Республикабыздын, Атамекендин жаратылышы;

4-класс, Аалам жана биз.

1-класста жашаган айылы, мектеби, щй, курчап турган дщй-нё, жакын адамдар жана адептщщ-лщк эрежелери жёнщндё сёз болот.

2-класста район же аймактын, ошондой эле областын масшта-бында окуучулардын география-лык, патриоттук тщшщнщктёрщ кенейтилет.

3-класста окуу обьектиси респуб-ликанын жалпы аймагын камтыйт.

4-класста табигый илимдер боюнча алгачкы илимий малы-маттардын системасы берилет. Кыргыз Республикасынын жай-гашкан жери, улуттук баалуу-луктар, дщйнёдёгщ элдер жёнщндё маалыматтар айкалышып окуучу-лардын таанып билщщ чёйрёсщ кеъейет.

Аталган негизги темалардын алкагына камтылган маалыматтар башталгыч класстын окуучула-рына жогорку класста ётщлщщчщ география, биология, экология, астрономия, физика, химия сыяктуу табигый багыттагы предметтерди ошондой эле коомтаануу, тарых сыяктуу гуманитардык багыттагы предметтерди оъой ёздёштщрщп кетщщсщнё ёбёлгё болот.

Демек, мындай зор милдетти камтыган мекентаануу предметин ётщщ щчщн мугалимдин аталган багыттар боюнча кёп тармактуу даярдыгы, илимий интелектуалдык деъгээли талапка ылайык болуусу керек. Биринчи кезекте орто мектепте окутулуучу предметтердин баардыгынын илимий маалыматтары менен таанышуу мугалимдин окуу ишмердщщлщгщнщн масштабын кеъей-тет. Себеби, башталгыч класстар-дагы окуучулар мекентаануу предметинен алган тщшщнщктёрщн жогорку класстарда улантышат. Маселен, биринчи класстын щчщнчщ чейрегиндеги «Убакыт», «Кщн жана тщн», «Жыл мезгилдери» деген темадагы сабак-тардын маалыматтары география, астрономия предметтеринде жогор-ку класстарда улантылат. Ошол эле учурда, мугалимдин «жерги-ликтщщ убакыт», «жердин кщндё айлануусу», «айдын жерди айла-нуусу» жёнщндёгщ географиялык астрономиялык маалыматтарды те-реъ билщщсщ сабактын кызыктуу жана тиешелщщ деъгээлде ётулщщ-шщнё жардам берет. Ушул эле щчщнчщ чейректе «Менин денем», «Жаздагы тщстёр жана щндёр» деген темадагы сабактарды тщшщ-нщктщщ ётщщ щчщн экологиялык, биологиялык илимий маалыматтар-ды мугалимдин ёзщнщн талапка ылайык билщщсщ сабактын оъой ёздёштщрщлщсщнё кемектешет. Жого-руда аталган мисалдар боюнча 1-класстын программасынан эле муга-лимдин кёп тармактуу кыйынчы-лыктарга дуушар болорун бай-кайбыз. Ал эми бул багытта окуучуларга маалыматтарды жёнё-кёйлёштщрщп тщшщндщрщщ муга-лимдин интелектуалдык деъгээлине педагогдук чеберчилигине жараша болот.

Мекентаануу предметин талапка ылайык ётщщ щчщн ар кандай методдорду жана ыкмаларды айкалыштыруу, мугалим менен окуучулардын ортосундагы мамиле-ни жакшыртат жана окуу ишмер-дщщлщгщн жогорулатат.

Мугалим менен окуучулардын ишмердщщлщгщн щч методдук груп-пага бёлщп келишет [4, 127], [5, 118]:

Группалар	**Баяндоо же сёз методу**	**Кёргёзмёлщщ метод**	**Практикалык метод**
Тщшщнщщнщн булагы	Сёз	Кёргёзмё куралдар	Практикалык иштер
Мугалимдин билим берщщсщ	Сщйлёё менен	Кёргёзщщ менен	Иштин жщрщшщн тааныштыруу менен
Окуучулар тщшщнщгщн бышыкташат	Угуу менен	Кёрщщ менен	Иштёё менен

Жогоруда айтылган щч группа ар кандай методикалык ыкмаларды камтуу менен мугалимдин тщшщн-дщрщщ иш аракетинде колдонулса сабак натыйжалуу деъгээлге жетет. Ал эми окуучулар угуу, кёрщщ, иштёё менен ой жщгщртщп, тыянак чыгарууга жетишсе сабакка бол-гон кызыгуусу артат жана аларда тщшщнщщнщн горизонту кеъейет.

Ошондуктан, мугалимдин ар турдуу илимий багыттар боюнча даярдыгы жогорку деъгээлде болу-шу керек.

Мекентаануу предметинин дагы бир ёзгёчёлщгщ билим берщщ менен айкалышкан тарбиялоо процессинин кёп тармактуулугу.

Тарбиялоонун негизги милдет-теринин бири илимий кёзкараш-ты калыптандыруу. Бул багытта окуу тарбиялык ишти жщргщзщщ щчщн жаратылыштын мезгилдик принциптерин изилдёё предметтин мазмунуна киргизилген. Бул багыт салттуу тщрдё мурунку «Жараты-лышты щйрёнщщ» предметинен алынган. Окумуштуулар В.М.Паку-лова, В.И.Кузнецовалардын «Сооб-щая детям элементарные сведения о неживой и живой природе, о труде людей, учитель показывает как взаимосвязаны объекты природы, какое влияния природы оказывает трудовая деятельность человека» [4, 39] деген пикирине кошулуу менен башталгыч класстын окуучуларына табияттын бирдиктщщ система экендигин, ал системага адамдар тщздён-тщз таасир ётё тургандыгын мугалимдин жардамы менен практикалык экскурциялык са-бактарда тщшщндщрщщ окучу-лардын экологиялык, эстетика-лык, адептик маданиятын кётёрщщгё жардам берет.

Мекентаануунун тёмёндёгщдёй тарбиялык милдеттерин бёлщп ка-роого болот:

1. Илимий кёзкараштары калып-тандыруу.
2. Улуттук тщшщнщктёрдщ жана идеологияны окутуу.
3. Атамекенди баалоого же пат-риоттуулукка тарбиялоо.
4. Экологиялык маданияттуу-лукка щйрётщщ.
5. Эстетикалык кёзкарашын ка-лыптандыруу.
6. Валеологиялык (санитардык, гигиеналык) тарбия берщ.
7. Эмгекке жана денетарбияга болгон кызыкчылыгын ойготуу.

Мекентаануу предметинин жого-руда аталган ёзгёчёлщктёрщн жыйынтыктоо менен бул предмет курчап турган дуйненун илимий негизде окутуу максатын кёздёй тургандыгын, табигый жана гуманитардык билимдердин интег-ралдашкан системасын камтуу менен башталгыч класстын окуу-чуларынын дщйнёгё болгон кёзка-рашынын калыптануусуна шарт тщзё тургандыгын белгилей кетмекчибиз.

Адабияттар

1. Рахимова М.Р. Абдыкери-мова М.А. Педагогиканын тео-риясы, системасы жана техно-логиясы. – Бишкек, 2007.

2. Башталгыч класстын прог-раммалары. -Бишкек: ТАС, 2004.

3. Мамбетова З.Ж. Мекентаануу предметин окутуу. - Áèøêåê: Педагогика, 2003.

4. Пакулова В.М., Кузнецова В.И. Методика преподавания природове-дения. – Москва: Просвещение, 1990.

5. Верзилин В.М., Корсунская М.М. Общая методика пре-подавания биологии. – Москва: Просвещение, 1983.